

RUHUMUZDAN DOĞAN NOTLAR... (Ü.Hacıbəyovun irsinə dair)

Gülnarə VERDİYEVA

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında, milli musiqimizin təbliğində parlaq istedadla malik olan S.Hacıbəyovun misilsiz xidmətləri olmuşdur. S.Hacıbəyov musiqisinin milli kökləri, xalq musiqisinə yaxınlığının əsas səbəbi onun musiqinin beşiyi və Şərqi ilk Konservatoriyası adlandırılan doğma Şuşa şəhərində, mahir tarzən və xanəndələrin musiqi sədalan altında boya-başa çatmasıdır. Havasındanmı, torpağındanmı, suyundanmı, bilmirəm, amma uşağından tutmuş böyüyünə qədər hamının muğam oxuya bildiyi fitri istedadlar məskəni olan Qarabağ torpağının belə bir musiqi mühiti hələ lap uşaq

yaşlarından Soltan Hacıbəyovda xalq musiqisinə və muğamlarımıza böyük maraq və məhəbbət yaratmışdır, məhz buna görə də xalqa yaxın olmaq, xalq musiqisi ruhunda yaratmaq S. Hacıbəyov sənətinin əsas qayəsinə çevrilmişdir.

Azərbaycan simfonizminin yaradıcılarından biri olaraq bu sahənin formalaşması və inkişafı işində böyük işlər görmüş S.Hacıbəyov fəaliyyəti boyu müxtəlif janrlara müraciət etmişdir. O, "Gülşən" baletinin, "İsgəndər və çoban" uşaq-operasının, "Qızılgül" musiqili komediyasının, I və II simfoniyalannın, simfonik orkestr üçün "Konsert", "Uvertüra", "Bolqar süitəsi", "Çex

rəqsi, violın və orkestr üçün bəstələdiyi A-dur konserti bir-birindən gözəl mahni və romansları müəllifdir. Jannından və formasından asılı olmayaraq, bəstəkar müəllifi olduynu bütün əsərlərdə autentik folklor mənbələrinə qınımaq tellərlə bağlılıq, xalq mahni və rəqlərinin ruhunu dərinəndən duya bilmək qabiliyyəti aşkar olur.

Bəzən hər hansı bir bəstəkar haqda söhbət gedərkən onun ən məşhur əsərinə xüsusi olaraq qeyd edib "tekcə bu əsər yazmış olsaydı belə, bu populyarlığı qazanardı" deyiminə dəfələrlə eşitmişik. Mən bu sözləri S. Hacıbəyovun "Karvan" simfonik lövhəsi haqda söyləmək istədim.

Orkestr səslənməsinə yaxşı bələd olan, onun tembr çalarlarını bütün incəliklərinə qədər hiss edən, hər bir alətin özəlliklərini, özünəməxsus cəhətlərini gözəl duyaraq alət qruplaşmalarından böyük ustalıqla, yerli yerində istifadə edə bilən bəstəkar "Karvan" əsərində dəvə karvanının aramli hərəkətini rəssam dəqiqliyi ilə əks etdirmişdir. Bu əsərlə bəstəkar "musiqi səs sənətidir" stereotipini qırıb-dağıdaraq sanki rəssam fırçasından istifadə etmiş, dinləyicinin təxəyyülündə karvanın hərəkətini vizuallaşdırmış, b3 və x4 intervallanın ardıcılıqlaşması fonunda dəvələrin ahəstə yerişini inandırıcı şəkildə, böyük maharətlə canlandırılmışdır.

Xalq yaradıcılığı və folklor sənətinə dərin tellərlə bağlı olan, xalq musiqisini bütün incəliklərinə qədər dərinəndən duya bilən S. Hacıbəyovda xüsusi bir istedad, xalq mahni və rəqlərinin ruhuna yaxın musiqi bəstələmək maharəti var idi. Bəstəkar öz əsərlərində Azərbaycan xalq musiqisinin bütün janrlarının, həm mahni və rəqlərinin, həm aşıq sənətinin və həm də şifahi ənənəli professional musiqi nümunəsi olan muğamlarınzın səciyyəvi xüsusiyyətlərini öz fərdi yaradıcılıq süzgecindən keçirərək özünəməxsus bir üslub -Soltan Hacıbəyov üslubu yaratmağa nail olmuşdur. Xalq musiqisi onun qanına, canına hopmuşdur. Məhz, buna görə də onun qələmindən çıxan hər bir əsər xalq öz musiqisi qədər yaxın, doğma və əzizdir.

S. Hacıbəyovun yaradıcılığı haqda çox yazılmış, bəstəkarın dünya musiqisi tarixində tutduğu mövqə bir çox musiqişünaslar tərəfindən işıqlandırılmışdır.

Mən isə bəstəkarın əzədiq olunmuş mahni yaradıcılığı üzərində xüsusi olaraq dayanmaq istədim. S. Hacıbəyov yaradıcılığında mahni janrı əhəmiyyətli yer tutur. Xüsusi, bəstəkarın uşaqlar üçün bəstələdiyi, hələ 60 -70-ci illərdə dəbdə olan, uşaqları sevə-sevə ifa etdikləri "Yolka", "Yeni il", "Oynaq topum", "Bənövşə", "Bahar gəldi", "Laylay" və s. kimi yadda qalan, ölməz mahnları bu gün də öz tərəvətinə itirməmişdir. Üstündən uzun illər keçsə də, uşaq repertuarını müasir bəstəkarlarımız tərəfindən yeniyeni mahnlarla zənginləşsə də, uşaqlara bayram əhval-ruhiasına bəxş edən və sanki sevimli bayramın gəlişlə əsasiasına yaradan bu uzunömürlü mahnları bu gün də dəbdən düşmüş, əksinə, öz yerini və mövqeyini daha da möhkəmləndirərək yaşamağa davam edir.

Geniş yayılmış mahnları ilə yanaşı, bəstəkarın çox nadir hallarda ifa olunan mahnları da vardır. Təəssüflə söyləyə bilərik ki, "Neftçi mahni", "Güllərin söhbəti", "Guşuğaz", "Tənha ağ yelkən", "Döyüşçülərin nəğməsi" kimi gözəl və ürayəyatımlı mahnları demək olar ki, səslənmir. Təəccüblü olsa da, bəstəkarın hətta çap olunmamış, indiyə kimi işıq üzü görməmiş, hələ də alyazma şəklində qalan mahnları da yox deyildir. Müğənnilərin repertuarını bəzəyə biləcək "Ukraynaya salam", "Abşeron işıqları", "Mingəçevir", "Sən mahni" kimi milli üslublu parlaq nümunələri hələ də bəstəkarın evində alyazma şəklində qalmaqdadır.

S. Hacıbəyovun bu gün nadir hallarda ifa olunan və təbii ki, indiyə qədər heç bir tədqiqatla cəlb olunmamış mahnlardan M. Əlizadənin mətninə bəstələnmiş "Sən mahni" və Y. Həsənbəyinin sözlərinə yazılmış "Abşeron işıqları" mahnları üzərində bir qədər dayanmaq istədim.

Y. Həsənbəyinin sözlərinə yazılmış "Abşeron işıqları" mahnisində Bakı şəhərinin gözəlliyi, sayrıyan işıqları vəsf edilir. Əsər vals ritmindədir, təntənəli xarakterə malikdir. Sədə 3 hissəli formada, Bayatı-Şiraz məqamında bəstələnmişdir. Əsər 13 xanədən ibarət olan girişlə başlanır. Forte-fortissimo fonunda səslənən və dominantla pərdəsinə əsaslanan giriş hissəsinin ilk 6 xanəsi təntənəli akkordlardan ibarətdir. 7-ci xanədən başlayaraq akkordları D funksiyasını daha aydın təsdiqləyən arpejiolar əvəz edir və daha sonra valsvari akkordların müjəyətilə A bölməsi başlanır. Maye Bayatı-Şiraza əsaslanan 32 xanəlik A bölməsi B bölməsilə əvəz olunur. B bölməsi "Bayatı-Şiraz"ın "Hüzzal" (Segah) şöbəsində yazılmışdır.

Məqam dəyişikliyinə baxmayaraq, B bölməsi ritmik cəhətdən A bölməsinin variantlı təkrarından ibarətdir. 29 xanədən ibarət olan B bölməsi dəyişilməz şəkildə səslənən A bölməsilə əvəz olunur. Mahni 11 xanəlik kodayla tamamlanır. Kodanın əvvəlki 4 xanəsi A bəndinin son 4 xanəsinə təkrar edir. Sonrakı xanələrin musiqi materialı isə maye pilləsindən başlayaraq səslərin tədricən 1 oktava yuxarıya istiqamətlənməsi ilə yaranır. "Bayatı-Şiraz" məqamına əsaslanmış mahni "Rast" məqamında-eyniadlı məjor tonalığda tamamlanır.

Bəstəkarın "Şən mahni" adlanan ikinci mahnisinə baxmayaraq, xarakterə, məzali Azərbaycan xalq mahnları xatırladan nitkin əhval-ruhiyyəyə malikdir. Mahnının Azərbaycan xalq musiqisi üçün səciyyəvi olan 8/6 ritmi onu xalq üslubuna daha da yaxınlaşdırır. S. Hacıbəyov əsərlərinin əksəriyyəti kimi bu mahni də "Şur" məqamına əsaslanır. 2 hissəli reprizli formada yazılmış mahni B xanəlik girişlə başlanır. "Maye-Şur"da səslənən giriş şöbəsinə "Hicaz" pərdəsinə səslənən 24 xanəlik A bölməsi əvəz edir. Bu bölmə bitdikdən sonra giriş hissəsi yenidən dəyişilməmiş şəkildə təkrar olur. B bölməsi "Bayatı-Kürd" muğamının "Kərküki" şöbəsinə istinad edir. Ostinato prinsipinə əsaslanan B bölməsinin ilk səslərdə keçən musiqi materialı fərqli olsa da ritmik cəhətdən A bölməsinə təkrar edir. 16 xanəlik B bölməsindən sonra yenidən bir qədər ixtisar olunmuş B bölməsi təkrar olunur. Mahni giriş hissəsinin ixtisar olunmuş variantına əsaslanan 3 xanəlik sonluqla tamamlanır.

Şən nəğmə

Песня бодрости

Сөзләри М. Әли-Заде
Слова М. Али-Заде

Музыкаси Салтан Һаҗибаевулар
Муз. Салтан Һаҗибаевулар

S. Hacıbəyovun sadə melodiyaya, gözəl fakturaya malik olan mahnlılarının üstün cəhəti onların milli mənsubiyyətdir, xalq musiqisiyə yaxındır. Məhz buna görə də bu mahnları son dərəcə səmimi və doğma səslənir. İnanıq ki, bəstəkarın diqqətdən kənarə qalmış mahnları layiqincə dəyərləndirilərək konsert səhnelərində təbəzəyəcək.

Maraqlıdır ki, bəstəkarın əla mahnları var ki, onlar dinləyicilər tərəfindən xalq mahnları kimi qəbul edilmiş və təbii ki, müğənnilərin ifasında da xalq mahni kimi təqdim olunmuşdur. Məsələn, bir çoxlarıın xalq mahni məni taniyaqar səvdiyi və məmnuniyyətlə dinlədiyi şiltəq xarakterli "O nə xaldır yanağında" mahni əslində bəstəkarın "Qızılgül" musiqili komediyasından Azayın mahnisidir. Mahnının geniş populyarlığı qazanması və sevimli sonradan onun müstəqil şəkildə yaşamasına səbəb olmuşdur. Mahnının tədqimatında bəstəkar adını qədimləməsinin səbəbini bir tərəfdən başa düşməsə də, digər tərəfdən bunu bəstəkarə göstərilən iltifat kimi qəbul

edirəm, çünki yaradıcılığının məhsulu olan bir əsərin xalq mahni kimi qələmə verilməsi və xalq mahni qədər uzunömürlü olub sevimli har bəstəkarə nəşib olmur, buna yalnız bütün qəlbə ilə xalqə yaxın olan, xalq musiqisinin dərinəndən duyan və həmin üslubda əsərlər yaratmağı bacaran sənətkar nail ola bilər.

Bəstəkarın müxtəlif dövr ifaçılarının sevə-sevə oxuduqları, bir ara çox populyarlıq qazanan və uzun müddət repertuarından düşməyən mahnlardan biri də "Bayatı-Şiraz" muğamı üstündə yazılmış "Qəşəngdir, nadir" mahnisidir.

Xalq ruhunda yazılmış bu mahniyə bəstəkar xalq mahnlılarına xas olan melodik ifadələrdən, səciyyəvi intonasialardan istifadə edərək xarakter etibarlı onu xalq mahnlılarının ruhuna maksimal dərəcədə yaxınlaşdırmışdır. Məhz, bu səbəbdəndir ki, bir çoxları onun S. Hacıbəyovə aid olduğunu bilməmiş və xalq mahni kimi qəbul etmişlər.

Musiqişünas Nəliə Kərimova "XX əsr Azərbaycan teatr musiqisinin tarixi" adlı tədqiqatında S. Hacıbəyovun

"Qatir Məmməd" tamaşasına yazdığı musiqi materialı ilə bağlı araşdırmalarında əsərin uvertürasından kiçik musiqi nümunələri verir və uvertüranın ikinci mövzusunun "Yenə cılvalənib keçdi qarşından" mahnısı ilə assosiasiya yaratdığını qeyd edir və bu mahnını xalq mahnısı kimi qələmə verir. 1. Əslində isə

uvertüranın ikinci mövzusu "Yenə cılvalənib keçdi qarşından" mahnısı ilə assosiasiya yaratmış, sadəcə olaraq həmin mahnının özüdür. Bu mahnı isə xalq mahnısı deyil, xalq mahnısına bənzərsə də, xalq mahnıların üçün seçiyəyən olan xüsusiyyətlərə malik olsa da, S.Hacıbəyovun qələminin məhsuludur.

"Qəşəngdir, nədir"

Керимова Наиля. "История театральной музыки Азербайджана в XX веке", Баку, «Март-Принт», 2008, стр.96

Mahnının yaranma hekayəti isə belə olmuşdur: Hələ "Qatir Məmməd" pyesi meydana çıxmamışdan şair Zeynal Xəlil öz həyat yoldaşı Zəkkiyə xanımın gözəlliyini vəsf edərək ona "Qəşəngdir, nədir" şeirini həsr etmişdir. Şeirin musiqisini isə şair ailə dostu, qonşusu, həm də tez-tez əməkdaşlıq etdiyi və ruhan ona yaxın olan məşhur bəstəkarımız S.Hacıbəyova həvalə etmişdir. Onu da qeyd edək ki, bu mahnı iki adla - "Yenə cılvalənib keçdi qarşından" və "Qəşəngdir, nədir" adlı ilə tanınmışdır.

Hörmətli musiqişünasımızın onu xalq mahnısı kimi təqdim etməsi və ümumiyyətlə, mahnının xalq mahnısı kimi tanınması bir daha bəstəkarın yaradıcılığının xəlqçiliyini sübutdur.

Bir məqamda da toxunmaq istəyirəm və qeyd etməyi özümə borc bilirmə ki, S.Hacıbəyovun şəxsi

alaymasında mahnının not yazısına nəzər salarkən, mahnının giriş hissəsini "Küçələrə su səpmişəm" mahnısının giriş hissəsi ilə eyni melodiyaya malik olduğunu şahidi olmuşam.

Bundan belə nəticəyə gəlmək olar ki, "Küçələrə su səpmişəm" mahnısı uzun illər öz girişlə ifa olunmuş, lakin sonradan müasir dövr ifaçıların təhrifə yol verərək S.Hacıbəyovun "Qəşəngdir, nədir" mahnısının girişindən istifadə etmişlər. Hər iki mahnının eyni xarakterdə olması və eyni məqamə əsaslanması buna imkan yaradıb və təbii ki, illər keçdikcə çox sevdiyimiz "Küçələrə su səpmişəm" xalq mahnısı özgə girişlə yaddaşlara həkk olub...

Dediyimi sübuta yetirmək üçün S.Hacıbəyovun şəxsi arxivindən tapılmış və öz xətti ilə yazılmış nümunəni təqdim etmək istəyirəm:

Təbii ki, üzə çıxarılmayan mahnıların bir qismi haqda hətta musiqişünaslarımızın bəstəkarın yaradıcılığına həsr olunmuş monoqrafialarında da heç bir məlumat verilməmişdir. Sözsüz ki, bunun günahı həm də bəstəkar özündür. Bunun səbəbini iki cür izah etmək olar: birinci səbəb bəstəkarın həddən artıq təvəzkərlığı ilə, ikinci səbəb isə ümumilikdə, mahnı jannına münasibət ilə, mahnını yaradıcılığının əsas sahəsi kimi qəbul etməməsi ilə bağlıdır. Simfonik musiqi sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edərək tarixdə qalan əsərlər yaratmış S.Hacıbəyov əhəmiyyətinə görə heç də simfonik əsərlərindən qen qalmayan mahnı yaradıcılığına etinasız yanaşmış, yaradıcılığının məhsulu olan bu nədir incilərin bəzilərinə heç üzə belə çıxartmamış, onların ifa olunması, yayılması və məşhurlaşması üçün heç bir şey göstərməmişdir. Məhz, bu səbəbdəndir ki, hətta bəstəkarın qələmindən çıxan və xalq tərəfindən çox sevilən bəzi mahnılar başqa bir müəllifin adıyla məşhurlaşmışdır.

Müəlliflərimizin seva-seva ifa etdikləri "Kimlər gəldi, kimlər gəldi" belə mahnılardandır və biz məhz, bu mahnı haqda söhbət açmaq istərdik.

Haqda danışacağımız mahnı Zeynal Xəlilin "Qatir Məmməd" pyesindən bir parçadır. Pyesin musiqi tərtibatı S.Hacıbəyova həvalə olunmuşdur. Ümumiyyətlə, S.Hacıbəyovun bir bəstəkar kimi simfonik təfəkkürə malik olması ilk dəfə onun dram tamaşalarına verdiyi musiqi tərtibatında aşkar edilmişdir. Məhz, bəstəkarın fərdi təfəkkür tərzı qeyri-adi orkestr boyalan, musiqinin temperamenti, dinamikliyi və milli melodizmi ilə birləşərək o dövr üçün yeni və olduqca maraqlı bir üslub yaratmışdır. S.Hacıbəyov dram tamaşalarının musiqi tərtibatçısı kimi püxtələşərək "Qatir Məmməd"dan başqa, həmçinin, S.S.Axundovun "Eşq və intiqam", və "Tarlan", S.Vurğunun "İnsan", S.Rahmanın "Aşnalıq", "Əliqulu evlənir", və "Aydınlıq", M.Hüseynin "Alov", M.Ibrahimovun "Kəndçi qızı", İ.Fəndiyevin "Mənim günahım" tamaşalarının da bəstəkar olmuşdur.

Beləliklə, "Qatir Məmməd" pyesində səslənən "Kimlər gəldi, kimlər gəldi" tamaşanın lirik-fəlsəfi xəttinin inkişafında mühüm rol oynayıb.

"Sur" üstündə yazılan sadə melodiyalı və dərin məzmunlu mahnı poeziya ilə musiqinin bir-birini tamamladıqı, vəhdət təşkil etdiyi ən gözəl mahnı nümunələrindəndir. Mahnının sadə musiqi ibarətləri üzərinə düşən ağır fəlsəfi məzmun yükünü o qədər gözəl və ifadəli şəkildə daşıyır ki... Poeziyanın və musiqinin üzvi surətdə qovuşmasından yaranan ecazkar səslənmə insanı valeh edir, elə ki misralardan öz təsiri altına salır, ibratımız kəlmələr sanki insan əməllərinin bir nizamnəməsi kimi səslənərək neçə yaşamaq lazım olduğunu inca-inca, eynəmlə başa salır... düşünməyə vadar edir...

Çox təəssüf ki, bu cür məziyyətləri, valehedici melodiyası, gözəl seiriyyəti olan bir mahnı uzun illər "yaxşı" qalmış, valideynlik hüququndan məhrum olmuş, daha doğrusu, iki bəstəkarın -bəzən S.Hacıbəyovun, bəzən də Andrey Babayevin yaradıcılığına aid edilmişdir. Hər halda mahnının müəllifi ilə bağlı mübahisələr hər iki bəstəkar dünyasını dəyişdikdən sonra başlamışdır. 1923-1964-cü illərdə yaşamış Andrey Babayev 1950-ci ildə ADK-nı bəstəkarlıq ixtisası üzrə (Q.Qarayevin sinfi) bitirmişdir.

"Qatir Məmməd" pyesinin yazılma tarixi isə 1945-ci ildir, yeni əsər yazılan zaman 22 yaşlı A.Babayev hələ professional bəstəkarlıq təhsil almamış həvəskar bəstəkar idi. Əlbəttə bu da əsas göstərici olmasa da, hər halda şairin seçimini şübhə altına alır. 1919-1974-cü illərdə yaşamış S.Hacıbəyov isə ADK-nı professor Zeydmanın sinfi üzrə bitirərək o zaman artıq "Qızılqul" musiqili komediyasının, bir sıra həmən və romansların və nəhayət dünyanı lərzəyə gətirən "Karvan" in müəllifi idi...

Şair Zeynal Xəlilin sözlərinə yazılmış müəmmalı taleyi olan bu mahnı ilk dəfə gözəl müğənnimiz Mirzə Babayev özünəməxsus şəkildə ifa edərək dinləyicilərin

ürəynə yol tapmışdır. Sonra Zakir Əliyev, Tünzələ Ağayeva, Zabite Məmmədova, bundan başqa digər gənc ifaçılardan bəziləri mahnıya biganə qalmayaraq onu öz repertuarlarına daxil etmişlər. Mübahisə doğuran "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" gah S.Hacıbəyovun, gah da Andrey Babayevin mahnısını kimi yaşamışdır. Hətta vaxtının belə olduğunu görəndə sevimli müğənnimiz Mirzə Babayev də bir müddət özünü mahnının bəstəkari kimi təqdim etmişdir...

Bütün bunlara baxmayaraq, "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" öz məşhurluğunu itirməmiş, müəllifin kimiyindən asılı olmayaraq yaşasamı, ürəkleri oxşamış, getdikcə daha da populyarlaşmış, sevilməkdə davam etmişdir. Amma bu yəralı mübahisə, mahnının müəllifi ilə bağlı haçalanmış fikirlər, əslində kimin qələminin məhsulu olması əminəm ki, bir musiqişünas kimi yalnız mani yox, bəstəkarlarımızın yaradıcılığı ilə məşğul olan, onların mədəni irsinə biganə qalmayan bütün musiqişünasları düşündürmüşdür.

Məsələni aydınlaşdırmaq üçün ev yığıncaqlarının birində S.Hacıbəyovun oğlu, mərhum bəstəkərimiz İ.Hacıbəyova müraciət etdim. İ.Hacıbəyov heç bir tərəddüd etmədən, birmənalı şəkildə mahnının atası tərəfindən yazıldığını, "Qatır Məmməd" pyesinin bir parçası olduğunu söylədi. Əslində, İ.Hacıbəyovun qətiyyəti fikri müəllifin, məhz, S.Hacıbəyov olmasını başa düşmək üçün kifayət edirdi. Sonrakı araşdırmalara əhtiyac qalmırdı. Ona görə ki, əsərləri ilə dünya şöhrəti qazanmış, musiqimizi xarici ölkələrdə tanıtmış bir nəhəng bəstəkərin əslinə, bu mahnıya heç bir əhtiyac yox idi və İsmayıl müəllimin də əsassız şəkildə mahnını atasına aid etməsi inandırıcı deyildi. Amma yenə də atəşları davam edərək Arxiv İdarəsinə

yoğlandıq, hər iki bəstəkərin arxivini araşdırsaq da, heç birində mahnıya aid sənəd tapmadıq.

Zeynal Xəlilin yaradıcılığını nəzərdən keçirdik. "Ulduzlar", "İntiqam", "Gənc ustalar", "Ata yolu" kimi pyeslərinin müəllifi olan şair Zeynal Xəlilin pyeslərindən biri də "Qatır Məmməd"dir (sonralar bu mövzuda film də çəkilmişdir).

Axtarışlarımızı davam edərək şairin böyük oğlu, AMEA-nın folklor İnstitutunda şöbə müdiri vəzifəsində çalışan folklorşünas Rza Xəlilova əlaqə yaratdıq və o da bu fikri təsdiq edərək mahnının "Qatır Məmməd" pyesində S.Hacıbəyov tərəfindən bəstələndiyini söylədi.

Pyesdə şair "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" şeirini aşiq mahnısını kimi təqdim etmişdir.

Hani gəzər obanı
Gözlərdirdi din-imanı
Bir gün köçər qəm karvanı
Bu dünyadan, bu dünyadan...

Bu şeirin aşiq mahnısını kimi təqdim olunması da təsadüfi deyil. Şeirin "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" misralarının fəlsəfi məzmununu Azərbaycan xalqının abidəsi olan "Kitabi -Dədə Qorqud" da səslənən misraların fəlsəfi mahiyyəti ilə üst-üstə düşərək eyni mənə kəsb edir:

Hani dediyim bəy ərənlər?
Dünya mənimdir dəyənlər
Əcal aldı, yer gizlətdi
Fani dünyi-kimi qaldı?
Gəlmi-gədəmi dünyə,
Bir ucu ölümlü dünyə...

Dədə Qorqud oğuz qəbilələrinin mənəvi atası, məsləhətçisi, göstərdiyi şücaətə görə oğuz igidlərinə ad qoyan el ağsaqqalı, keçmiş və gələcəyi görə, nəhayət oğuzların arasında müqəddəslik rəmzi sayılan qorpuzun ixtiraçısı, ozanların atası, və qorpuzunu əlinə alıb el-obanı gəzərək qan tökülməsinin qarşısını alan, hər yerdə sünlü, əminamənliyi barqərar edən, qazandığı hörmətə görə "Dədə Qorqud" ləqəbini qazanan müqəddəs bir insandır. Və Zeynal Xəlilin "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" şeirini məhz, aşiq mahnısını kimi təqdim etməsi də bir söz ustası kimi ozan-aşiq yaradıcılığına böyük təsir göstərən Dədə Qorqud poetikası ilə uyğunlaşdırmasından irəli gəlir.

"Qatır Məmməd" pyesinin bəstəkərinin teatr tamaşalarına musiqi bəstələməkdə böyük təcürbəsi olan S. Hacıbəyovun olması isbatına əhtiyacı olmayan bir fakt olaraq, professor Nailə Kərimovanın "История театральной музыки Азербайджана в XX веке" dərs vasitəliyində də öz əksini tapmışdır.

Vasitəldə Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında oynanılan bütün tamaşaların, həmçinin, bəstəkərin S.Hacıbəyov olduğunu təsdiqləyən "Qatır Məmməd" tamaşasının afişəsi verilmişdir. Burada tamaşalardan bəzi musiqi nümunələri qıscaq şəkildə təhlil olmuş, lakin təəssüf hissi ilə deyə bilərik ki, məhz, haqqında danışdığımız mahnı burada tədqiqatə cəlb olunmamışdır.

Bundan başqa mahnı sözlərindən ibarət olan "1001 mahnı" məcmuəsində də Zeynal Xəlilin "Kimilər gəldi,

kimilər gəldi" mahnısının S.Hacıbəyov tərəfindən yazıldığı qeyd olunmuşdur.

Bəs belə olan surətdə, yəni, pyesin bəstəkari S.Hacıbəyov olduğu halda mahnı bir başqası tərəfindən yazıla bilərmi? Şübhəsiz ki, yox. Dünya şöhrətinə malik olan sənətkar əsərdə səslənən mahnılardan birinin bəstələnməsi üçün Andrey Babayevə müraciət etməsi olduqca əsassız və gülməlidir. Mahnını "özününkülaşdırmaq" nə məşhur "Karvan" ilə bütün dünyaya səs salmış S. Hacıbəyova, nə də xalqımıza xidmət edərək bütün ömrünü Azərbaycan musiqi sənətinin inkişafına həsr etmiş və gözəl mahnıları ilə tarixdə qalmış Andrey Babayeva yaraşmazdı.

Ən başlıca məsələ isə üslub, dəst-xətt və daha çox müraciət etdiyi məqam məsələsidir. Mahni yaradıcılığında məqamlarımızın böyük əksəriyyətində -"bayat-siraz", "şüştər", "seğah" üstündə gözəl mahnılar bəstələmiş Andrey Babayevi "şur" məqamı cəlb etməmiş, mahnıların kiçik bir qismini çıxmaq şərtlə bu məqama demək olar ki, müraciət etməmişdir. Onun məşhur "Nazəndə sevgilim", "Pırlıdaşın, ləpələr", "Ozunu qurbanam", "Qaraqız", "Səni sevəcəyəm, sən sevməsən də", "Aqronon oğlan", "Необыкновенные нраза" və s. mahnılarının heç bir "Şur" məqamına əsaslanmamışdır.

S.Hacıbəyovun əsərlərinin əksəriyyəti isə bəstəkərin çox sevdiyi "şur" muğamı üstündədir. "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" mahnısının xarakteri, üslubu, səciyyəvi intonasional, melodik dönmələri və nəhayət

bəstəkərin çox sevdiyi "şur" məqamında yazılması onun S. Hacıbəyov qələminin məhsulu olmasını bir daha sübut edir...

Yaxşı bəstəkərin üslubu ilk xanələrdən tanınmalıdır - fikri ilə tam razıyam. S.Hacıbəyovun mahnılarını ümumilikdə, bir-birilə müqayisə etsək, onların hamısının eyni üslubda yazılmış olduğunu şahidli olmaq. Məsələn, "Daxıram sensiz Bakı" və "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" mahnılarını müqayisə etdikdə tərəddüdsüz onların hər ikisinin eyni müəllif tərəfindən yazıldığını aydın görürük.

O ki qaldı mahnının not yazısına, kiçik qeydlər çıxmaq şərtlə, nainki "Qatır Məmməd" in, bəstəkərin heç digər dram musiqisininin də notları nə evdə, nə də arxivdə tapılmamışdır. Dram tamaşalarında musiqi tərtibatının səsazma vasitəsilə təqdim olunmasını nəzərə alsaq, vəziyyəti anlaşıq olmaq. Lakin dram tamaşaların bir qırağa, uğur ağəsi ilə demək istəyirdim ki, hətta partiturasız ifa edilməsi mümkün olmayan musiqi komediyalarının da not yazısı aşkar edilməmiş, naməlum səbəblər üzündən əsar yalnız ayrı-ayrı bir neçə not vərəqi formasında tapılmışdır.

Lakin notları tapmaq mümkün olmasa da, düşünürəm ki, mahnının tərəddüd doğuran taleyi ilə bağlı yuxarıda söylədiyimiz fakt və mülahizələr artıq uzun illərdən bəri aparılan mübahisələrə son qoymuş olacaq və hamısı, hər yerdə "Kimilər gəldi, kimilər gəldi" mahnısının S.Hacıbəyova aid olduğunu əminliklə söyləyə biləcəyik.